

سرمقاله

دکتر زهره عباسی، معاونت مدیریت نشر و کتابخانه مرکزی

پژوهش‌های این حوزه در حال گسترش است و از جنبه‌های مختلف به این موضوع پرداخته می‌شود. اما نکته‌ی غیر قابل انکار این است که هوش مصنوعی (AI) این قابلیت را دارد که شیوه فعالیت کتابخانه‌های دانشگاهی و خدمات‌رسانی به کاربران خود را متحول کند. هوش مصنوعی می‌تواند در فعالیت‌های متنوع مانند فهرست‌نویسی، مدیریت مجموعه، و انواع خدمات کتابخانه‌ای از جمله خدمات مرجع نقش بازی کند. در صورت سرمایه‌گذاری در این حوزه کتابداران می‌توانند بر مسئولیت‌های دیگری مانند آموزش سواد اطلاعاتی و مشاوره‌های پژوهشی بیشتر تمرکز کنند. یکی از چالش‌های عمده در کتابخانه‌های دانشگاهی، عدم سرمایه‌گذاری در خودکارسازی است. از آنجا که پیاده‌سازی نظام‌های اطلاعاتی مبتنی بر هوش مصنوعی به مقدار قابل توجهی از توان محاسباتی، ذخیره‌سازی داده و زیرساخت شبکه‌ای برای عملکرد مؤثر نیاز دارند، لذا پیاده‌سازی و نگهداری آن می‌تواند پرهزینه باشد. به همین دلیل متقاعد کردن دانشگاه جهت سرمایه‌گذاری مناسب یکی از چالش‌های پیش روی کتابخانه‌ها خواهد بود. علاوه بر این، آموزش و نگهداری نظام‌های هوش مصنوعی نیز نیازمند دانش و مهارت‌های تخصصی است که کتابداران باید خود را برای مواجهه با آن آماده کنند. شناسایی مؤلفه‌های کارکرد هوش مصنوعی در کتابخانه‌ها در کنار شناخت بهتر کتابداران و مدیران مراکز اطلاع‌رسانی از فناوری هوش مصنوعی و ظرفیت‌های آن جهت استفاده در بخش‌های مختلف کتابخانه و برآورد هزینه سودمندی استفاده از آن در دراز مدت امری بسیار ضروری است.

کتابخانه دانشگاهی یکی از بازوهای اصلی آموزش و پژوهش در دانشگاه است و بر اساس یک شعار قدیمی "کتابخانه‌ها قلب دانشگاه هستند". علاوه بر این یکی از اصول اساسی حاکم بر کتابخانه‌ها این است که "کتابخانه یک ارگان‌یسم زنده و پویا است" و به همین دلیل باید بتواند تغییرات را بپذیرد و خود را با شرایط جدید، فناوری‌های نو و نیازهای متنوع جامعه مخاطب همگام نماید. یکی از تجربه‌های نزدیک که آثار غیر قابل بازگشتی نیز در کتابخانه‌ها به همراه داشت، مربوط به دوران همه‌گیری کووید ۱۹ بود و کتابداران توانستند با طراحی سناریوهای مختلف و همراه با خلاقیت به ارائه خدمات کتابخانه‌ای در راستای پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی کاربران اقدام کنند. استفاده بهینه‌تر از فناوری‌های جدید همراه با اشتراک تجربیات و ایجاد فضاهای همدلی و بشردوستانه در ارائه خدمات یکی از مهمترین تجربیات در این بحران بود.

در حال حاضر نیز بحث استفاده از هوش مصنوعی در برنامه‌های کتابخانه‌ای در فضای حرفه‌ای داغ است. در این موضوع نیز دیدگاه‌های متنوع از مخالفت تمام عیار با هوش مصنوعی تا مرز بسته شدن کتابخانه‌ها با آمدن هوش مصنوعی را می‌توان در دو طرف طیف قرار داد. بررسی پایگاه‌های اطلاعاتی تخصصی نیز نشان می‌دهد